

Хто і як учив наших письменників?

Незвичайно важне для письменника, щоб він старався тісніше зв'язати свою творчу працю з обраною ділянкою красивого письменства, щоб по змозі зосередитися у своїй творчості. Зосередження і спеціалізація мають першорядну вагу в кожній праці, у всіх ділянках продукції — очевидно, воно необхідне теж і мистецтві й письменнику. Письменникам треба цікавитися всіма родами творчості, навіть знання, але ж тільки як допоміжними джерелами. Багато ерудитів і знання дасть більше корисних і соковитих творчості, різноманітності — тематиці, різноманітності — кольористичній, правдивості — змалюваній добі. Зразком усебічної начитаності, використаної у поезії, є Франкові Поеми. Мій Ізмарагд, Семрег Іго. Очевидно, поет і белетрист повинні тільки в художній формі використовувати пороблені студії, залишаючи наукові праці науковцям, популяризацію популяризаторам. А доведеться нашому братові попрацювати в чужій ділянці — воно для середніх талантів минається не без небезпеки й загрожує авторові, що він спиниться в половині дороги на кількох розб'яжних стежках, замість щоб однією підійти якнайближче до задуманої мети.

Чи насправді задуманою, обраною? В тому то й річ, щоб бачити її перед собою ясно, не в тумані-уяві; хай автор знає, в якій ділянці і для кого він писатиме. А то молоденькому адептові увалився з-за туману мрій Парнас. Юнак хотів бути автором, найчастіше — поетом, очевидно, великим, та й тільки. Якщо випадково не попав він у сприятливі умови, не могло бути у нього ні розвою, ні росту, потім переспівував себе самого, коли не вмюкав перед часом. На жаль, немає в нас і звичаю, щоб „адептасованого“ письменника запрошували до такої праці, до якої він ще надається, бо сак-так опанував мову, засвоїв стиль, виробив техніку (напр., для переробки, популяризації, рефератів). Не було кому робити це, бо хіба тільки в останні роках редактор просвітянського місячника „Життя і Знання“ не те друкував, що спадало на його стіл, а за продуманим планом замовляв статті у спецї.

Повинен був автор навчитися чогось від критика. Їх зустріч виглядала більш-менш так, що коли пан критик загалом доглянув прочанина до слави, не зупинявся над тим, що автор хотів сказати, яку і як дав на це відповідь. Ні, критик хопав хлопця за обшивку і кричав: „Чому у тебе нема одного, другого і третього?“ Часто бувають п. п. критики дуже пам'ятливі і, коли говорять про одного автора, пригадують собі іншого, порівнюють їх цілком без потреби, а навіть псують цією дигресією свою тяглу думку. Їшки чимало пробачають нам, та ні одна не дарує тобі, коли прирівнявши її до іншої на її некористь. Коли про це, автори мають жіночу вдачу. А для не одного критика це спостереження мохом поросло... Шкода!

Не найдеться у наших критиків такий підхід, щоб оцінювати твір середнього автора для менше вибагливих читачів. Очевидно, треба прикладати великі й високі вимоги, але не стереотипно. Бо з поширенням грамотности, в парі з підвищеним рівнем освіти і культури, не сьогодні і не вчора почалася диференціація читача, а недоцільно і безвиглядно було б игнорувати її. Була і зростає громада, яка вдоволяється шумково-коломийковими рядками поета Почаєва. Критик повинен би вимагати, щоб шумча Почаєва була добра змістом і формою, а не щоб Почаєв писав класичні сонети. Чи мав Почаєв ламати перо тому, бо не вдоволів сліти? Чи справді не було й немає місця для Почаєва і для Антонича?

Дезорієнтувалася і публіка. Замість шукати для себе свого автора, Івана Середина, вона теж повторяла, що обсяжний критиком автор Середина — зовсім ні до чого.

Щасливий був той автор, що попав у пригожу мистецьку атмосферу, як В. Стефаник і Б. Лепкий у Кракові, де тоді діяла „Молода Польська“. Сі parva stagis ..., рівняючи менше з більшим, можна згадати і Молоду Музу у Львові, бо при своєрідній квалітасі була вона м. і. відгуком Молодї Польскї і першим українським, чисто, насправді художньо-літературним гуртком... Тому першим, що „Руська трійця“ в половині 1830-их рр., десять літ молодше від неї Кирило-Методієвське братство. Вечерничники в 1860-их рр., редколегія двотижневика „Друга“ у 1870-их рр. ставили собі куди ширші, остання ж у дещо вузкій завдання. До речі, душа редколегії „Друга“, І. Франко, після першого арешту (1877/78 р.) попав у два польські сальони: соціолога і соціаліста Бол. Лімановського і демократа-поступовця Брон. Дескура у Львові. Пороблені там зв'язки і знайомості мали, поруч Драгоманова, Терлецького і Павлика, вирішний вплив на працю і творчість Франкову до половини 1890-их рр.

У відміченій мистецькій атмосфері, чи серед національного піднесення, чи із соціально-політичного розмаху починалося і вироблялося у письменників жвавіше темпо, прояснювалися думки, настрої і почування, підносилися рівень, ширшали обрії. Письменник учився з розмов, діставав книжку і журнали, інформувався у мистецькій братії.

Зате довга низка українських авторів виростала не тільки самопас, без пригожої атмосфери, але аж надто мало вони освічувалися і читали (по селах та в малих

містах) та й що важніше — навіть не знали, що треба б інакше.

Бажну, основну правду, що автор повинен черпати з дійсного життя, не з фантазії, проповідував І. Франко тільки принагідно і дуже лямідарно, тому вона не поширилася достатньо. Повторив Франко цю остерогу компактно, досадно вже аж під кінець життя у передмові до брошури „Рутенці“. Не дораджував Франко письменникам коистуватись бльокомтом, бо мав феноменальну пам'ять і не потребував ніякого бльокомта. А нашому братові роїлись у голові з. м. м. діалоги і картини та й серед заплідів затрачувалися спостереження, підгантує, підслухане затиралося і забувалося — наш брат навіть не знав, що можна було ці матеріали врятувати, закріплюючи їх у бльокомті.

У другій половині 1870-их рр. Франко був пропагатором поступу, головни соціально-політичних ідей, на педагогію письменника Франкові на його власному термістому життєвому шляху 80-их і половині 90-их рр. не ставало ні часу, ні снаги. Взлявся за це діло Йосип Маковей.

Редагуючи „Буковину“, Маковей дуже дбав про белетристичну ділянку у своєму щоденнику¹⁾. Запросив письменників до співпраці у фейлетонах і не платив їм, бо тоді не було ще такого звичаю, зате хоч листувався з ними. Сьогодні читаємо наче казку, що Маковей у рубриці „Переписка редакції“ кожному своєму співробітничкові подавав коротку вістку і крім цього слове завжди писав йому то картку, то лист, а не мав же він ні секретаря, ні машиністки. Тепер хіба у „Наших Днях“ зустрінете листування з авторами, але від редакції часопису не виблагаєш

1) Мабуть, продовжував методу редактора „Народної Часописі“. Це був щоденний додаток до „Gazety Lwowskiej“, видаваний галицьким польським урядом у зв'язку з т. зв. новою ерою, тобто польсько-руською угодою, складеною в листопаді 1890 року за намісника Каз. Вадевіча. Уряд насилає її примусово громадам, школам, парокіям. Українці бойкотували цей нещадливий К. Кахнікевичем. Лит. Верезинським і Маковейем редакційний орган, надавали його ретельно. Як вигідот проти цієї неохоти, Кахнікевич придумав добір фейлетонів, перекладних і оригінальних, що наші бабуси закинули „Wisze“, а взялися до фейлетонів „Нар. Часописі“, вирівзували, складали, а навіть зшивали й опрацьовували їх у „оміжкі. Не одна бабуся наново вчилася тоді давно прозбутої української азбечки.

і не відвоюєш ніякої відповіді, хоч ти впади і трупом.

Велику вагу мало для письменників, особливо молодших, це листування Маковееве, дарма що ні думками, ні критичними замітками не було воно глибоке, інколи ж бували це просто чемпіські листи; отож даремне було б шукати в них і бібліографічного порадирика, без якого не обійшовся хоч би один лист М. Драгоманова.

Маковей сам переклав дечого чимало, але не доралив молодшим товаришам перекласти хоч кілька речей, не виписав їм, скільки з цього користи для перекладача і яка вага перекладів із світової літератури для нашої скарбниці. Хто зна, чи й досьогодні не покутує у нас погляд, що перекладач стоїть нижче від того, хто пише оригінальні твори. Зразкову лекцію про мистецьку техніку (віршових) перекладів написав Франко (знов таки під кінець життя), розглядаючи Твердохлібів переклад „Камінярів“.

Маковей не дораджував письменникам добору і концентратії, бо сам він не зв'язав себе достатньо з гумором і сатирою, хоч тут була його найблєвистіша ділянка. Відзиваючись до письменничької братії, він більше говорив (і повторив) про умови та взаємини письменника в громаді, ніж про його творчість; Маковееві більше важила професійна організація, ніж вляснення секретів поетичної творчості. Зробив це І. Франко в об'ємистій студії на сторінках А. Н. В., проте Маковей перший хотів і старався бути педагогом письменника. Коли ж пригадати його зусилля, щоб улаштувати конгрес письменників, можна сказати, що Спілка письменників у Львові реалізує Маковееві почини.

Спілка у власному дьокалі заступить письменничковій сальони, створить атмосферу найбільш сприятливу для творчості, дасть йому нагоду і змогу освітитись, рости і розвиватися.

Найбільше причиняються до цього доцільні дискусії на літературних вечорах при участі самих тільки літераторів, журналістів, мистців, акторів. Набирає це питання більшій ваги й актуальности тому, що один наш критик і літературознавець на еміґрації — далеко, другий критик близько, але теж далеко. Відсторонився він, бо в новостворених умовах чомусь не наладнав із громадою та з письменниками, які в свою чергу повинні були наладнати з громадою, а теж не зробили цього. Може вислід квітневого конкурсу Укр. Видавництва хоч частинно роз'ясне питання критики у нас.

Л. Лукіянович